

Wyrobisz, Andrzej

"Dekret w niebieskim ferowany
parlamencie. Wybór testamentów z
XVII-XVIII wieku", s. Małgorzata
Borkowska, Krakow 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/4, 840-841

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

jednej osi nie tylko ułatwi pracę badawczą, ale dzięki wysokiemu nakładowi (10 tys. egzemplarzy) dotrze do szerszych kręgów czytelniczych. Historyk znajdzie tu tworzywo dla oceny kultury literackiej czy intelektualnej, jej miejsca pośród literatur europejskich, także dla znaczenia poezji renesansowej dla następnych pokoleń.

R.K.

Daniela Frigo, *Il Padre di Famiglia. Governo della casa e governo civile nella tradizione dell'„Economica” tra cinque e seicento*, Bulzoni Editore, Roma 1985, s. 230.

Miłośnicy „Gospodarstwa” (1588) Anzelma Gostomskiego i „Oekonomiki ziemiańskiej generalnej” (1675) Jakuba Kazimierza Haura na pewno z zainteresowaniem przeczytają pracę o włoskich kolegach naszych teoretyków gospodarowania i zarządzania dworem szlacheckim. Rola tego gatunku piśmiennictwa na terenie Półwyspu Apenińskiego była jednak — jeśli mierzyć ją liczbą i objętością opublikowanych traktatów — zdecydowanie większa, a jego zakorzenienie w tradycji starożytnej — nieporównanie silniejsze. U polskich autorów dominuje przecież aspekt praktyczny, administracyjno-gospodarczy, w traktatach włoskich większe znaczenie zdaje się mieć ideologia i podstawy filozoficzne zalecanych wzorców postępowania.

Daniela Frigo — kontynuatorka podstawowych dla jej zainteresowań badań Otto Brunnera — ukazuje na wstępie antyczną genezę podręczników właściwego zarządzania rodziną i jej dobrami (*economica*) oraz średniowieczne mutacje tych tekstów, by wykazać ich znaczący wpływ na traktaty nowożytne. W kolejnych rozdziałach przedstawia następnie zawarte w tych ostatnich zalecenia odnoszące się do obowiązującego w strukturach rodzinnych porządku społecznego, wewnętrznego podziału funkcji, istniejącej hierarchii, organizacji systemu administracji dóbr oraz — co bardzo istotne — kontaktów ze światem zewnętrznym — zasad polityki rodzinnej i majątkowej, zaleceń związanych z reprezentacją.

Problem właściwego wkomponowania prywatności dworu w jego naturalne otoczenie — miasto, księstwo czy też królestwo wydaje się bowiem jedną z podstawowych trosk autorów podręczników zarządzania domostwem, którzy z reguły traktują przedmiot swych opisów jako miniaturę otaczającego go kontekstu społeczno-politycznego. Istota nowożytnej ewolucji obserwowanego gatunku polega więc właśnie na wzrastającej trosce o harmonijne powiązanie interesów prywatnych, rodzinnych — z publicznymi. Wnikliwa lektura włoskich traktatów — poza życiowymi wskazówkami odnoszącymi się do sfery osobistej — ułatwić miała czytelnikowi znalezienie swego miejsca w szerszym kontekście — z powstającymi strukturami państwowymi łącznie.

W.T.

S. Małgorzata Borkowska OSB, *Dekret w niebieskim ferowany parlamencie. Wybór testamentów z XVII—XVIII wieku*, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, Kraków 1984, s. 210, tablica genealogiczna.

Siostra Małgorzata Borkowska OSB wydała 26 testamentów zaczerpniętych z archiwum benedyktynek wileńskich przechowywanego obecnie w klasztorze w Żarnowcu. Testamenty te były spisywane od schyłku XVI aż po ostatnie lata XVIII w. Są to wszystkie testamenty szlacheckie (z jednym wyjątkiem miesz-

czanina i dwóch duchownych, ale szlacheckiego przecież pochodzenia), ale spisywane przez ludzi rozmaitej społecznej i majątkowej kondycji: od uboższego szlachcica aż po magnata. Do archiwum klasztornego trafiły z różnych powodów: jako prywatna spuścizna wraz z przejmowanym przez klasztor majątkiem, najczęściej jako dokumenty zawierające jakieś legaty dla klasztoru lub jakieś dlań zobowiązania. Zbiór ten powstał więc dość przypadkowo, nie został też wydany w całości, gdyż edytorka opuściła 8 testamentów znajdujących się w zespole archiwalnym. Siostra Borkowska bowiem nie stawiała sobie za cel przygotowania pełnej naukowej edycji źródeł, lecz potraktowała testamenty jako swego rodzaju utwory literackie (podobne do listów lub kazań) o swoistej poetyce (s. 11), szukała w nich „obrazu epoki i ludzi”, przede wszystkim zaś interesowały ją postawy tych ludzi „wobec życia i śmierci, bogactwa i ubóstwa, Boga i człowieka” (s. 19). Stąd wybrana przez wydawczynię dość swobodna forma antologii i świadoma rezygnacja z niektórych rygorów edytorskich, co zresztą bynajmniej nie zaszkodziło publikowanym tekstom jako źródłom historycznym, wręcz przeciwnie nawet — odciążenie od nadmiaru oprawy wydawniczej uczyniło je bardziej czytelnymi i dzięki temu ujawniło najrozmaitsze ich walory poznawcze. Historyk jest oczywiście skłonny traktować testamenty przede wszystkim jako prywatno- i publiczno-prawne dokumenty, a nie jako literaturę, i zwracać uwagę na ogromne bogactwo zawartych w nich informacji dotyczących biografii wzmiankowanych tam osób, ich stosunków rodzinnych, genealogii, spraw majątkowych, obyczajów, mentalności ówczesnych ludzi, ich religijności, zasad moralnych, także realiów codziennego życia, kultury materialnej itd. Testamentów z okresu staropolskiego zachowało się w różnych zespołach archiwalnych niepoliczona mnóstwo. Są to testamenty nie tylko szlacheckie, magnackie, duchownych, ale także mieszczańskie, chłopskie. Można je analizować każdy z osobna jako samoistne źródło albo też metodami ilościowymi jako źródła masowe. Z tego ostatniego punktu widzenia publikacja Borkowskiej jest mało przydatna, gdyż zawiera zbyt mało i tylko wyselekcjonowane testamenty. Jednak jako lektura źródłowa pozwalająca odtworzyć obraz epoki i żyjących w niej ludzi jest — zgodnie z zamierzeniami autorki — bardzo interesująca i pożyteczna także dla celów naukowych. Skorzystać z niej mogą zarówno historycy, jak i poloniści zajmujący się okresem staropolskim.

A.W.

Orient i orientalizm w sztuce. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Kraków, grudzień 1983, PWN, Warszawa 1986, s. 357.

Dobrym zwyczajem organizatorów sesji naukowych Stowarzyszenia Historyków Sztuki jest staranna publikacja materiałów, zarówno referatów, jak i istotniejszych głosów w dyskusji. Teksty ulegają często poszerzeniu i opatrzeniu niezbędną tutaj szatą ilustracyjną. Ukazała się najnowsza publikacja z tego cyklu „Orient i orientalizm w sztuce” — pokłosie sesji SHS w Krakowie, odbytej w grudniu 1983 r. Uczestnicy tego spotkania naukowego chcieli złożyć hołd pamięci i dorobkowi najwybitniejszego badacza „orientaliów” w sztuce polskiej, a szerzej kulturze — Tadeuszowi Mańkowskiemu.

Problem oddziaływania kultur wschodnich w naszym kraju budził zawsze ogromne zainteresowanie i spory. Historia sprawiła, że do Polski czy Rzeczypospolitej dotarło szereg bardzo odległych w czasie i w źródle od siebie fal wpływów, poczynając od wejścia w skład monarchii Kazimierza Wielkiego Rusi Czerwonej, a następnie od unii z Litwą (Ormianie, Tatarzy, Karaimi). Szczególnie duże nasilenie orientalizacji kultury staropolskiej przypadło na czasy intensywnych kon-